

vinarjev svojega časa in predstavitvi lastne percepcije zgodovinopisja v času svetovne globalizacije. Miselno dovršena so tudi esejska razmišljanja v poglavjih *Od Franca do Berlusconija*, *Od Roosevelta do Busha* in razmišljanje o *Tretjem svetu*. Hobsbawm v njih niza zanimive primerjave, do katerih je prišel na podlagi znanstvenih ugotovitev po večdesetletnem poglobljenem študiju virov in literature.

Hobsbawmovi *Zanimivi časi* bodo kot življenjska izpoved erudita pomagali k boljšemu razumevanju nemirnega 20. stoletja. Čeprav delu ne manjka manj znanih zgodovinskih dejstev - da, denimo, prebivalci Berlina niso bili nikoli večinsko privrženi Hitlerjevi politiki -, bodo zgodovinarji v njem cenili predvsem Hobsbawmov prispevek k razumevanju zgodovinskega trenutka, nujnega predpogoja za razumevanje zgodovinskih dejstev. Zdi se, da se je želel Hobsbawm, ki je knjigo posvetil vnukom, spraviti s samim seboj kot človekom in zgodovinarjem. Ne glede na to bo radoveden in vedoželjen bralec, ki skuša odgovore na vprašanja o življenju iskati v zgodovini, s Hobsbawmovo pomočjo lažje razumel tudi sodobne družbene pojave. Dolgoletni univerzitetni profesor in pisec številnih knjig ne pomišlja kritično komentirati tudi sodobne politike Združenih držav Amerike, ko v zaključku pravi: *"Naš problem je predusem, da imperij Združenih držav ne ve, kaj hoče ali more storiti s svojo močjo ali njenimi mejami. Vztraja zgolj pri tem, da kdor ni z njim, je proti njemu. To je problem življenja na vrhu "ameriškega stoletja". Po puberteti sem prebil v ZDA več časa kot v katerikoli drugi deželi razen v Britaniji. Pa sem vendarle vesel, da moji otroci niso odraščali tamkaj in da sam pripadam drugi kulturi."*

Mateja Ratej

Jakob Štukl, *Iz mojega življenja*, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 24, Ljubljana 2004, 142 strani.

Jakob Štukl je spomine na najburnejša in najbolj odločilna leta svojega življenja napisal v prvem letu druge svetovne vojne, ko je ta prestopila bregove njegove domovine, se pravi leta 1941. Pomagal si je z zapiski, ki so nastajali sproti, sočasno z opisanim dogajanjem, kar spisu daje potrebno stvarnost in natančnost, sicer spomini navadno postanejo bolj selektivni in pristranski, kot je to v tem primeru. Gotovo je nepristranskost in s tem občutek objektivnosti tudi plod nenavadno doslednega in do skrajnosti obvladanega značaja pisca.

Pripoved, za katero njegov sin, prireditelj in eden od urednikov besedila trdi, da je napisana zgolj za domačo uporabo in brez literarnih ambicij, teče zelo lepo, z velikim občutkom za bralca, niti za trenutek dolgočasno in z veliko pozornostjo za okolje dogajanja. Marsikatera avtorjeva opažanja imajo veliko kulturnozgodovinsko vrednost, saj gre za opažanja malega človeka, čeprav nadpovprečno inteligentnega in vedoželjnega, ki so v tovrstni literaturi razmeroma redka. Večinoma imamo priložnost brati spomine in pričevanja vsakovrstnih izobražencev, politikov, literatov ipd., ki so prepričani, da je imela njihova življenjska usoda posebno vrednost tudi za druge. Pri Štuklu kaže, da je čtivo bolj plod njegove osebne doslednosti in želje, da bi tudi spomine primerno uredil, tako da jih je prenesel na

papir, ter mogoče tudi strahu, da zaradi nove vojne nevarnosti svojih bogatih izkušenj ne bi mogel posredovati potomcem.

Prvih 9 strani knjige je posvečenih najzgodnejšim spominom, šolskim letom, prvim življenjskim spoznanjem, ljubeznim in prvim razočaranjem. Do začetka prve svetovne vojne, ko začne drugo poglavje knjige, je Jakob Štukl izkusil prvih 15 let trdega življenja na spodnještajerskem podeželju (Kozjansko), v krogu razmeroma revne družine s šestimi otroki. V tem prvem obdobju svojega življenja ni bil prikrajsan za številne preizkušnje, npr. za razočaranje, da ga starši niso hoteli izšolati niti za navadnega obrtnika, saj naj bi ga obdržali na domačem skromnem posestvu, za izkušnjo prvega lastnega zaslužka in preživetja ter za zelo skromno prehrano. Kljub nesporni nadarjenosti in trdni volji je gimnazija ostala spričo vsakokratnih razmer le njegova nedosegljiva želja. Že v tem prvem poglavju in v vseh nadaljnjih so zelo zanimivi neprizanesljivo odkriti opisi lastne nezrelosti in naivnosti v odnosu do žensk.

Najobsežnejše poglavje je, razumljivo, posvečeno Štuklovi usodi med prvo svetovno vojno (37 strani). Še ne osemnajstleten je bil vpoklican marca 1917. Po nekajmesečnem urjenju pri artileriji na Dunaju in na Koroškem je doživel ognjeni krst pri pripravah in potem konec oktobra 1917 v nemško-avstrijskem preboju soške fronte pri Kobaridu. To pričevanje je bogato z medčloveškimi in mednarodnimi odnosi v avstro-ogrski vojski, z analitičnim opisom različnih značajev in človeških reakcij v nepredvidljivih in v vseh ozirih skrajnih razmerah prve bojne črte. Navaja dve zanimivi glavni motivaciji avstro-ogrsko nemške vojske pri tem napadu. *"Vsi avstrijski vojaki smo bili proti Italijanom res sovražno razpoloženi, nekaj že zaradi starih nesimpatij, nekaj pa zato, ker je Italija tako izdajalsko napadla Avstrijo. Pa še en razlog je bil, zakaj so vojaki s takim veseljem drli naprej: lakota! Bili smo sestradani, obnemogli, le tisto noč pred ofenzivo smo se do sitega najedli, pa še porcijo ruma smo dobili. Vsi pa smo vedeli, da je tam prek, v Italiji vsega dosti, da tam jedo bel kruh, makarone, riž. Potrebno je bilo le pokazati preko črte proti Italiji in si zamišljati dobrote, ki jih bomo tam dobili, pa bi bili vsi pripravljene planiti tja sredi najgostejših svinčenk."* Decembra 1917 je odšel na tirolsko fronto, kjer je preživel zelo hudo zimo, predvsem zaradi gorskih vremenskih razmer in pomanjkanja. Šele maja 1918 mu je uspelo priti v bolnišnično oskrbo in potem na daljše okrevanje na Češko. Prav zaradi svojega nerodnega obnašanja do žensk je bil verjetno predčasno poslan na vzhod, čez Šlezijo in Ukrajino na Črno morje pri Odesi, kjer je brez vojaških spopadov dočakal konec vojne, stik z boljševiki in 27. decembra 1918 težko, a srečno vrnitev domov. Ta zadnji del vojnega dogajanja pestrijo opisi življenjskih razmer v tem delu sveta in Štuklova prva izkušnja z morjem.

Razmeroma veliko pozornosti je poleg velike vojne posvečeno Štuklovi vojaški, a ne vojni aktivnosti na Koroškem (19 strani). Večji del opisov se namreč nanaša na čas po premirju v predplebiscitnem času in po odhodu njegove enote kot ene izmed zadnjih v Jugoslavijo po plebiscitu. Tu poleg osebnih doživljanj ne manjka opisov političnega razpoloženja med prebivalstvom, nacionalnih trenj in napak jugoslovanske zasedbe maja 1919.

Zame osebno, po raziskovalni usmeritvi pač, je posebej zanimiv del o njegovem vojaškem življenju v jugoslovanski vojski do leta 1925. Slikoviti so opisi življenjskih razmer in še posebej razmer v vojski v različnih krajih nove domovine. Iz Ljubljane je bil zelo hitro poslan po nabornike v Užice v zahodni Srbiji. To je bil,

poleg častnikov iz teh krajev, s katerimi je delal že v Ljubljani in na Koroškem, prvi stik z zelo drugačnimi kraji in navadami. Kmalu je bil iz Ljubljane premeščen v jugozahodno Makedonijo, v divje in nevarne kraje. Vendar mu po izkušnji prve frontne črte med vojno to ni delalo velikih težav. Da bi lahko napredoval, se je vpisal v artilerijsko podoficirsko šolo v Kragujevcu, čeprav je že nosil čin podnadrednika. Tu je z velikimi težavami poleg vseh obveznosti v podoficirski šoli kot privatist opravil še pet razredov gimnazije. To je bil pogoj za vpis v vojaško akademijo v Beogradu, vendar mu je poveljnik šole zavrnil dopust za opravljanje sprejemnih izpitov. Tako se mu je vojaška kariera odmaknila in postopoma se je odločil, da bo prestopil v civilno življenje. Začel je razmišljati o družini, ki je pri vojaškem napredovanju pomenila resno oviro. Leta 1925 je po dobrem letu služenja v topniški vojašnici v Ljubljani kot narednik zapustil vojaško službo. Pet mesecev je bil doma, potem pa je sprejel precej slabo plačano mesto pisarniškega pomočnika na sodišču v Kozjem. Tu so bile tako slabe gnotne in prometne razmere, da ni mogel nadaljevati z uresničevanjem stare želje, da bi opravil maturo. Odšel je v Ljubljano, kjer je opravil pisarniški izpit, ter se januarja 1928 spet vrnil na sodišče v Kozje. Postopoma je napredoval do vodje zemljiške knjige. Leta 1932 se je oženil z novo pilštanjsko učiteljico Anico Pettauer, hčerko profesorja Leopolda Pettauerja in leta 1939 se je družina z dvema otrokoma preselila v Škofjo Loko, kjer naj bi bile razmere za šolanje otrok in druge komunikacije ugodnejše.

Tako se spomini za trideseta leta 20. stoletja žal precej skrcijo zgolj na osnovne družinske prelomnice. Verjetno se je tudi življenje Jakoba Štukla precej umirilo in v primerjavi z doživljaji prejšnjih let ni predstavljalo tako zanimive snovi za pisanje. Knjigo zaključuje še krajši zapis o spet nekoliko burnejših dogodkih v Škofji Loki ob umiku jugoslovanske vojske in začetku okupacije leta 1941. Ta zadnji del je bil dopisan ob koncu vojne in Štukl, žal, svojega pisanja kljub menda takim namenom iz neznanih vzrokov ni nadaljeval. Mogoče je k temu prispevala njegova osebna previdnost, saj je iskrena beseda v novem režimu postala lahko zelo obremenilna stvar.

Knjižica v celoti je zelo zanimivo in kratkočasno branje. Za zgodovinarje, ki se že dolgo ne ukvarjajo več samo z velikimi dogodki in osebnostmi, je dobrodošlo in dragoceno pričevanje. Kljub svojemu življenjskemu izhodišču malega človeka, revnega, neizobraženega podeželana, Štukl s svojo neverjetno samodisciplino, trdno moralno voljo in željo po tem, da bi kljub vsemu presegel to svoje neperspektivno izhodišče, predstavlja neko izjemo. Prav izjemni primeri pa dostikrat še boljše ilustrirajo splošno stanje neke družbe, načine njenega razmišljanja in delovanja, kot bi to mogel predstavljati neki povsem povprečen človek. Tako nam o socialnem, predvsem vojaškem življenju, o materialnih razmerah in o predstavah o življenju in o drugih veliko pove že sama življenjska zgodba Jakoba Štukla. Z družbenimi razmerji in predstavami je tesno povezano njegovo socialno napredovanje, njegovo delovanje in komuniciranje z drugimi. Nepremostljive ovire v družbenem napredovanju, ki jih tudi tako discipliniran in nadarjen človek, kot je bil Štukl, ni mogel premagati, nam kažejo takratno moč tradicionalnega razmišljanja in konfliktnost iz različnih nacionalnih in civilizacijskih okolij pomešane skupnosti, tako v Avstro-Ogrski, kot v Jugoslaviji. Posebno dobrodošli pa so še njegovi opisi in razumevanje drugih in drugačnih okolij, od vojnih razmer na Tridentinskem, pa v Ukrajini, do različnih pokrajin v Jugoslaviji. Medtem ko je bilo opisov z različnih front in iz

zaledij v prvi svetovni vojni že precej objavljenih, predstavljajo Štuklovi spomini na razmere v Jugoslaviji v prvih letih po združitvi zanimivo redkost. Opozoril bi predvsem na veliko čudenje Slovencev ob spoznavanju razmer v južnih jugoslovanskih pokrajinah, a po prvem šoku tudi spoštovanje in sprejemanje drugačnosti. Manjšina mora biti pač vedno bolj prilagodljiva od večine.

Urednikom, prirediteljema besedila (dr. Francetu Štuklu in Nataša Budna Kodrič) in izdajatelju, Zgodovinskemu arhivu Ljubljana je kljub temu, da so doslej izdajali predvsem arhivske dokumente, z odločitvijo za spominski spis uspelo izdati dobro in zanimivo knjižno delo.

Ervin Dolenc

Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji. Julij 1943, knjiga 8, Ljubljana 2001, Arhiv Republike Slovenije, 497 strani; Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji. Avgust - 8. september 1943, knjiga 9, Ljubljana 2003, Arhiv Republike Slovenije, 556 strani.

Z dvema knjigama dokumentov, ki sta pred nami, se izteka prvi del projekta objavljanja dokumentov političnih oziroma civilnih organizacij revolucijskega osvobodilnega gibanja iz obdobja 1941-1945. Serija, ki jo je pred dobrimi štirimi desetletji začel izdajati takratni Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani pod naslovom *Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji* (DLR), se je z osmo knjigo in novim izdajateljem, Arhivom Republike Slovenije, preimenovala v *Dokumente organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji* (DO). Sicer ne-hvaležno odločitev, spremeniti naslov serije med njenim izhajanjem, je uredništvo pojasnilo v uvodu k osmi knjigi, kjer je zapisalo, da se je Arhiv Republike Slovenije odločil za spremembo naslova "v duhu političnih sprememb zadnjega desetletja", s čimer je najbrž imelo v mislih ideološkopolitične razmere, v kakršnih je serija začela izhajati in ki so narekovale predvsem slavljenje revolucije (o čemer je ob izidu osme knjige spregovoril tudi prof. dr. Tone Ferenc¹), kar pa je v spremenjenih političnih razmerah z demokratizacijo in osamosvojitvijo Slovenije postalo ne-ustrezno. Hkrati je uredništvo še zapisalo, da "novi naslov tudi mnogo bolj natančno pojasnjuje izvor in vsebino objavljenih dokumentov", torej naj bi glede na navedbo v naslovu, da gre za objavo dokumentov *narodnoosvobodilnega gibanja*, le-ti izpričevali narodnoosvobodilno bistvo Osvobodilne fronte oziroma partizanskega tabora. Nesporno je, da prvotni naslov ni odražal kompleksnega dogajanja in prizadevanj OF pod vodstvom Komunistične partije Slovenije, saj je poudarjal samo dejstvo revolucije na škodo osvobodilnega boja. Toda tudi novo poimenovanje odraža enostranski pogled, saj s prestavljanjem težišča v sfero le narodnoosvobodilnega boja, torej zopet samo enega vidika, ostaja vprašanje ustreznosti poimenovanja serije odprto v enaki meri kot prej, ker tudi novo poimenovanje ne odraža prepleta obeh procesov. Zato je pač mogoče oporekati trditvi, da novi naslov ustrežneje odraža *vsebinsko* in *izvor* dokumentov, saj že pri

¹ Tone Ferenc: Dokumenti organov in organizacij narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji, Ljubljana 2001, knj. 8. Arhivi, XXV, 2002, št. 2, str. 160, 161.